

ФУНКЦІОНУВАННЯ НОМІНАЦІЙ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ ТА НАПОЇВ В УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯННЯХ

*С. А. Шуляк, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри
прикладної лінгвістики та журналістики Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини (Умань, Україна)*

e-mail: shulyak_svitlana@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3669-852X>

Статтю присвячено вивченню лексики на позначення продуктів харчування та напоїв у текстах українських народних замовлянь, де такі назви зазвичай є елементами обряду. З'ясовано, що вони функціують у магічному ритуалі як пасивно, так й активно – беруть участь у ритуальних діях: дитину купали у виварі вівса; хворобу викачували на яйце; медом обмащувалися в замовляннях для повернення кохання; кусочком свяченого сала лікували лишай; тільну корову обсипали свяченим маком, щоб давала більше молока; молоко виливали на стару тополь, щоб покарати того, хто відібрав його в корови; сіль висипали на вогонь, щоб позбутися хвороби. Зазначено, що в текстах українських замовлянь компонентом складених назв продуктів харчування та напоїв є означення: солодке молоко, густе молоко, густа сметана, добрий сир, білий сир, жовте масло, зелена сироватка, хліб вкусний, наїдки сахарні, напитки медові. З'ясовано, що в замовляннях від сояниці куліш використовують як місце, куди викликають хворобу; на сіль замовляють болячку; хліб-сіль є символом гостинності, достатку, мають обрядове значення, їх використовують у замовляннях крові. Описано комунікативно-семантичні типи замовлянь, у яких функціують лексеми на позначення продуктів харчування та напоїв (замовляння-спонукання, замовляння-бажання, замовляння-розповіді).

***Ключові слова:** українські замовляння, текст, лексика, ритуал, символіка, обряд, означення, продукти харчування, напої.*

Актуальність. Для українців, як й інших народів світу, важливо зберегти етнічну самобутність, не втратити зв'язку з власною історичною традицією. Особлива роль у цьому належить фольклору, який завжди є виразником національного духу, свідчить про неповторність та унікальність кожного етносу, має непересічну моральну й естетичну цінність [10, с. 5].

Джерелом обрядової поезії вважають прадавню віру в магічну (чарівну) силу слова, що, заковане у віршовану або й пісенну форму, неначе гостра стріла, влучає у свою ціль. Ця віра живе й досі в народних масах та закодована в замовляннях, заклинаннях, заговорах. Це формули бажання, що з ними у свідомості примітивної (первісної) людини пов'язана непереможна, магічна сила чарів, тобто змога впливати на природу, світ і людей у бажаному напрямку, аби тільки під час заговорювання були збережені всі передбачені чарами умови [6, с. 30].

Найдавніші, дохристиянські уявлення людей зазвичай пов'язані з нагальними господарськими інтересами й ґрунтовані на вірі в їхню надприродну силу. Через віру, завдяки виконанню магічних дій, людина намагалася вплинути на досягнення поставленої мети: захистити врожай,вилікувати хворого чи забезпечити спокій домашнього вогнища [9, с. 7–8].

Українські замовляння – унікальне явище народної культури, що, увібравши в собі мудрість багатьох поколінь, виражає морально-етичний світогляд народу. Це винятково архаїчний жанр фольклору, який сягає періоду побутування порівняно невеликих текстів із високою формульною насиченістю. Вони тісно пов'язані з народною медициною, метеорологією, астрономією, господарством, природними силами, стихіями, стравами, напоями та ін., що відображають сакральний досвід українського народу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слушною є думка Г. С. Лозко про те, що їжу українців розрізняють залежно від крайових (регіональних) особливостей, проте спільне для всіх було значення обіду як чинника, який об'єднує людей [7, с. 435]. Це традиційна форма спілкування всієї родини, а дуже часто й сусідів та громади (толока, поминальні дні). Об'єднання людей через їжу – дуже давній закон наших предків. Народна їжа має велику стійкість традицій, досить часто навіть більшу, ніж інші види матеріальної культури [7, с. 435].

Дослідниця українських замовлянь Н. М. Москаленко стверджує, що сіль включена в магію за аналогією з функцією відганяння: напасть має зникнути, як сіль у воді [8, с. 258], а от молоко виконує переважно утилітарну функцію: як об'єкт замовлянь на примноження. Водночас молоко трапляється і в контексті трьох магичних рік, причому ріку молочну обіцяють не випити, а з'їсти, «спожити». Три міфологічні ріки контаміновані з казковою «молочною рікою, кисільними берегами». Ця ріка – сприятливий варіант «неможливого світу», земний рай казки [8, с. 260].

Н. М. Москаленко зазначає, що речовини в замовляннях не просто матеріал, із якого складаються ті або ті предмети чи частини тіла, – це й суб'єкти замовлянь, активні дійові особи, й об'єкти магичного дійства, й атрибути персонажів замовлянь, їхні властивості-титули, властивості-«сани» (ієрархічні та поцінувальні); усі речовини мають більше або менше, але обов'язкове символічне значення [8, с. 262].

Мета статті полягає в дослідженні лексики на позначення продуктів харчування та напоїв у текстах українських народних замовлянь.

Матеріали і методи дослідження. Для дослідження використано матеріали українських народних замовлянь «Ви, зорі-зориці... Українська народна магична поезія: (Замовляння)». Приклади подаємо в тих формах і мікроконтекстах, у яких вони трапляються в досліджуваних замовляннях. Методологія дослідження представлена комплексом методів, якими послуговуються в сучасному мовознавстві, зокрема описовим, компонентним, зіставним та трансформаційним.

Результати дослідження та їх обговорення. У текстах українських замовлянь продукти харчування зазвичай є елементами обряду. У замовлянні від сояшницьі куліш використовували як місце, куди викликали хворобу, як-от: – *Я вас, сояшницьі, заварюю, я вас виговорюю, я вас викликаю на веретено і на ніж, на ложку і куліш* [3, с. 115]. В. В. Жайворонок зазначає, що *куліш* – українська національна страва – густий суп (зазвичай із пшона); як проста селянська (і козацька) їжа постає об'єктом гумору: «Хоч куліш, та з перцем», «Хоч куліш, та виделками (та на виделці)» [5, с. 319].

Хліб (зменшено-пестливі – *хлібець, хлібчик*) – харчовий продукт, який випікають із борошна, або зернова культура на пні. Споконвіку хліб був у великій пошані; ставлення до нього побожне, культове, бо це Божий дар. Невипадково його випікають переважно у формі сонця й називають святим; їсти хліб потрібно лише з непокритою головою; при ньому не можна лягати, насилати на когось прокльони; святий хліб не слід кидати під ноги, – коли випадково падає, його піднімають, цілують і кладуть на стіл [5, с. 618]. У замовляннях *Стій, кров, зупинись, не йди, / бо тобі так буде, як тій молодиці, / що в неділю до обіда хліб пекла. / Хліб печеться, а кров замовляється, / од вогню одкидається. / Не я сама замовляю, / Замовляє Божя Мати, / а я словом. Сам Бог з помочу* [3, с. 80]; *Кров, не йди, не течи, нехай з того кров тече, хто в п'ятницю плаття золить, а в неділю хліб пече* [3, с. 89] передбачене покарання за невиконання ритуалу випікання хліба, а спонукальність виражена у вигляді наказу.

Хліб має обрядове значення – під час сватання, заручин, батьківського благословення на шлюб, на новосіллі, на похороні тощо; це символ щастя, розмноження, згоди, єднання, багатства [6, с. 618]. Мовні структури замовляння *Господу Богу помолюся, і Матері Божій, і святому Харлампію Власію, і пречистій Богородиці. Пречистая Богородиця, як оцей хліб родиця, який той хліб вкусний, такий щоб був у мене скот тушиний* [3, с. 269], побудовані за схемою «як той..., такий щоб», виражають уподібнення-аналогію.

Хліб – найголовніша їжа, уособлення її та всіх статків [5, с. 618]. У замовлянні Ти, вогню святий і горючий, очисти нас, немічних і старих, здорових і молодих, оздорови нас у всіх жилках і піджилках, не допусти ніякого нездужання, звільни нас від пристрїтів і зурочень, од тошноти і нудоти, од страху і переляку. Ти, вогню золотий, грїй нас і годуй, світи нам і освічуй, роби здоровими і мудрими, бо ти спалюєш нечисть і недужість, хвороби і болячки, даєш світло і хліб. Дай нам на цей раз хліб і тепло, здоров'я і силу [3, с. 54] хліб, тепло, здоров'я і сила – те, що просить людина для себе.

*Хліб – ознака працьовитості або ледарства, з давнини хліб – ознака пошани, тому поважних людей (гостей) зустрічають хлібом – так званою українською паляницею, що має завжди сонячну круглу форму; повага до хліба зосталася й понині; хлібові приписували лікувальні властивості; рани заліплювали хлібним м'якушем; гарячий хліб притискали до лишайв, бородавок, клали в дупло хворого зуба [5, с. 618]. Хліб-Коляда має й іншу назву – Корочун. Таким хлібом обдаровують колядників-співаків, які, мов небесні посланці, звіщають світові новину про величну тайну Різдва Божого Сина [2, с. 12]. Різдва́ний хліб залежно від місцевості мав різні назви (*корочун, крачун, крайчун, керечун, книш, калач, струдья* і просто *хліб*) та форми; міг бути прїсним або скоромним, його випікали з різного борошна, [2, с. 32]. Колись у хлібі запікали різні предмети, що мали приносити успіх та добре здоров'я або оберїгати від лихого: часник, збіжжя чи дрібні монети [2, с. 54].*

У Старобільському повіті розповідають легенду про те, що, коли не було ще хлібних злаків, люди годувалися липовим листом і корою та «потрохом» з дерев, тобто тим, що сиплеться з деревних червоточин. Тоді Господь дав пшеницю – тільки дав її не людині, а собаці: той заскавулів од голоду, Бог і кинув йому з неба колос пшениці прямо в пащу. Людина вихопила в собаки цей колос, посїяла й розвела таким чином пшеницю. Ось чому людям гріх убивати собаку – ми їмо його пайку [1, с. 300].

Сіль – біла речовина з гострим характерним смаком, що є кристалами хлористого натрію і вживана як приправа до страв, для консервування тощо; здавна у великій пошані (ще з Чорноморсько-Дунайської доби); символїзує життєві випробування, зокрема на вірність і дружбу; часто використовують у ритуальних обрядах, бо «сіль – свята річ» (завжди поряд із хлібом), благословляють хлібом-сіллю засватаних, а потім пошлюблених, нову синову хату; кладуть хліб-сіль на стіл у Святвечір; зустрічають хлібом-сіллю на ознаку великої пошани; у побуті дякують за хліб, за сіль; хліб та дрібок солі – часто основна їжа хлібороба, тому уособлює їжу взагалі; сіль поважали ще й тому, що вона нібито охороняє од чарів; новонародженому кладуть у постіль сіль «від уроків»; охоронною є формула: «Сіль тобі в очі на чотири ночі!»; великодня посвячена сіль дуже допомагає худобі, тому її підмішують до корму; цілющу силу має також четвергова сіль [5, с. 541].

На *сіль* відвертають хвороби, як-от у замовлянні: *Болячка польова, болячка віхрова, / Болячка навїяна, болячка набродяна, / Болячка наспана, болячка наслана – / Я тебе вимовляю, на сіль виганяю [3, с. 32],* або ж тричі *сіль* сиплють на вогонь і стільки ж кажуть у замовлянні: *Сіль перегоряє, / Піч перепїкає, / Народженого, хрещеного (Трохима) / Всяка хвороба минає!* [3, с. 33]. Усяку хворобу й біду для язичницької свідомості врешті-решт «наведено» на людину, а отже, її можна і треба вправно від неї «відвести» [8, с. 23].

В українських замовляннях з лексемами хліб-сіль асоційована формула обміну. Об'єкти обміну можуть бути різноманїтними. Особливу увагу привертають замовляльні тексти, у яких дають *хліб-сіль*, а просять собі щось інше: *Добрий вечір, кринице, красна дївице! / Водо – дочко Уляно! / Земле – мати Тетяно! / Камне – брате Петре! / Поздоровляю вас із понедїлком! / Тримайте хліб-сіль, / Дайте нам водиці на добро...!* [3, с. 302]. Такі мовні структури характеризують значення пропозиції.

*Молоко – рїдина, одержувана від деяких сільськогосподарських тварин як продукт харчування. У замовляннях і казках фігурує молочна ріка з кисільними берегами як неможливий світ, земний рай [5, с. 375]. У замовлянні від крові у коней спостерїгаємо молочну ріку: *Текло три ріки під калиновий лист: перва водяна, друга молочна, третя**

кровава; я водяну ізоп'ю, а **молочну** споживу, а кроваву іспиню, із сірого коня кров ізгоню [3, с. 270].

У шептанні від усякої хвороби чистоту молока порівнюють із чистотою золота, як-от: *Як мати спородила, так щоб була здорова. Як золото та **молоко** чисте, так щоб вона була чиста. Ротом говоритиме, а губами здуватиме, через тин перекидатиме, щоб зосталось чисте, як **молоко** та золото* [3, с. 12].

Частина замовлянь спрямована на покарання того, хто відібрав у корови молоко, наприклад: *Як сесю купину переточили муряшки, так би ті гостець голову розточив, що відобрала од моєї корови **молоко*** [3, с. 263]; *Не **молоко** я січу, ой січу тої серце, що від моєї корови відобрала **молоко*** [3, с. 262]; *Як той пень ізсох, так би тота ізсохла, що відобрала від моєї корови **молоко*** [3, с. 264].

Інша частина замовляльних текстів передбачає привернення, прибуття корові молока, як-от: *Ви, зорі-зоряниці, ви Божі помішниці, одна Захара, друга Варвара, третя Марина, з роси, з води потягнеться, моїй рябій корові **молоко** приверніть* [3, с. 254]; *Добре утро, кирничко-сестричко, у тебе жили наповнюються водою, із камінів, із кремів і со всіх сточників, щоб так у моєї корови прибуло **молоко** із жил, із роси, із води, зо всього їда і зо всього питя* [3, с. 260].

Молоко порівнювали з Божою росою [5, с. 503], що спостерігаємо в замовлянні: *Драстуй, вода Оліяна, / І ти, земле Тетяно! / Я ж не прийшов до тебе / Води брати, / А прийшов поміці прохати. / Драстуй, вода-криниця, / І ти, красная дівчиця, / Ти часто в Бога буваєш, / Ключі одбираєш, / Одімкни і пусти **Божою росицею*** [3, с. 256].

Лексема молоко часто функціює в замовляннях крові, у мовних конструкціях нездійсненої умови, як-от: *Воспомінаніє Господа. / Господи помилуй (тричі). / Господь поміч і я з рукою. / Йшла костяна баба з кам'яної гори, / З кам'яною дійницею до кам'яної корови. / Коли з кам'яної корови потече **молоко**, / Тоді з раба Божого кров потече* [3, с. 91].

У текстах українських замовлянь компонентами складених назв продуктів харчування є означення (*солотке молоко, густе молоко, густа сметана, добрий сир, білий сир, жовте масло, зелена сироватка*), напр.: *Кузьма й Демян на це зілля орав, / А Бог розсівав, / Богородиця-Діва поливала, / Божя Мати зілля рвала / Корові рудій, богом даній, / Користь давала: / В роги, в ноги, в жили, в сугави, / В молочні жили, в вим'я, в дійки / На **солотке молоко, На густу сметану, / На добрий сир, / На жовте масло*** [3, с. 252]; *Добрідень, кринице-царице, не прийшла я по водицю, а прийшла я по **благословенну манну, по товстий сир, по густе молоко, по густу сметану*** [3, с. 254]; *Иди, моя корово, на гору, на шовкову траву, шовкової трави накоси, відро **молока** принеси. Иди, моя корово, до води, і в землю ногами дубони. Землю ногами копай, **молочного** пожитку добувай. Иди, моя корово, лугами, там здибишся з трома вужами. На першому вужові **жовта сметана**, на другому **білий сир**, на третьому **зеленая сироватка*** [3, с. 258]. У замовлянні від перелогів персоніфікованій хворобі пропонують *наїдки сахарні, напитки медові: Тут тобі не бують, жовтої кості не ломать, білого тіла не сушить, червоної криви не в'ялить. Иди собі в очерета і в болота. Там тобі кроваті тесові, подушки пір'яні, перини пухові, **наїдки сахарні, напитки медові*** [3, с. 96].

Мак – трав'яниста рослина з довгим стеблом і великими квітками (перев. червоного кольору), що дає кулястий плід, наповнений дрібним насінням; його вирощують як лікарську й олійну культуру, декоративну і городню рослину; також квіти і насіння цієї рослини; символ пишноти, розкоші; макове зерня символізує все незначне, дрібне; свячене насіння маку, уважають, має особливі лікувальні властивості й силу оберега, дикий мак-видюк відганяє від оселі нечисту силу [5, с. 350]. У замовляннях мак функціює в основному як елемент обряду, як-от: *Заговорюють корову, щоб давала більше молока. Ніччю, проти великих рокових празників (Різдво, Новий рік, Великдень, Спаса тощо) тільну корову обсипають свяченим, із-під паски, маком і при цьому примовляють: «Хто буде на мою корову в'їдати, тому оцей **мак** субирати. Тобі, зла личино, цього **маку** не збирати, моєї*

корови не скушати. Тоді тобі буде оцей ніж у плечі штрикати (при цьому ножом штрикають у землю)» [3, с. 261].

Макове зерно є невід'ємним складником замовлянь від враз: *Я тебе замовляю, на місце посилаю, кленовим листом постелися, маковим зерном покотися, і буде радісно й мирно* [3, с. 104]; *дна: Дна й дниці і всі свої сестриці, з-під ложечки вступіться, на своє місце становіться, кленовим листочком постеліться й маковим зерном покотіться, що тобі <...> було легко, як перині на воді* [3, с. 117], а також молитви від змії: *Як укусила ряба рябуха – викоти, Господи, зуба хмілевим зерном. Як укусила жовта жовтуха – викоти, Господи, маковим зерном* [3, с. 286].

Сало (зменшено-пестливе – *сальце*) – відокремлений від м'яса підшкірний свинячий жир, що його зберігають солоним і їдять у сирому, смаженому чи вареному вигляді; важливий продукт харчування в раціоні українців [5, с. 521]. У замовляннях лишаю беруть кусок сала свяченого, що на Великдень святять, і мастьють по лишаєві та приказують: *Лишаю, лишаю, я тебе свяченим салом мішаю. Кабан, поросята, діти – тут тобі не сидіти, білого тіла не труїти* [3, с. 177].

Мед = мід (зменшено-пестливі – *медець, медок, медочок*) – густа солодка маса, яку бджоли виробляють із нектару квітів; як продукт роботящих бджіл – Божих пташок – здавна в пошані; улюблена їжа, особливо дітей; здавна вживана з лікувальною метою і в ритуальних обрядах на весіллі, на Різдво, Маковія, під час першого купання дитини, похоронів тощо; у порівняльних та протиставних конструкціях символізує підступність, облесливість; спокусливість, поживу; надмірність у чомусь [5, с. 357]. Мед був невід'ємним елементом Святого вечора. Якщо в кого є відданниця, а вже час їй віддаватися, а хотіли би когось собі приворожити, то дівчина обмащувала себе *медом*, своє лице, а потім обмивалася й ту воду зливала в малу скляночку, закорковувала і затикала в керечун, щоби разом пеклося із керечуном, а приговорювала: – *Як сесь ся мід пече у керечуні, так би тебе (Іване або Василю) пекло серце за мною. А як виймут з печі керечун, то скляночку ту спряче, а потім ту воду з медом мішають з паянкою і дають тому пити, кого приворожити мали* [3, с. 227].

Мед-горілка, мед-вино – легкий хмільний напій, виготовлений із солодкої маси; уживаний із праісторичних часів; до появи горілки мед широко використовували на бучних бенкетах; була традиція варити мед на день Храмового свята для урочистої трапези [5, с. 358]. На Гуцульщині в новорічну ніч, опівночі, газдиня надіває на голову чоловічу шапку і з хлібом та коновкою виходить до води. Там вона тричі занурює хліб у воду і примовляє: «*Не хліб ся купає в воді, але я – в здоров'ї і силі!*» *Набираючи води в коновку, вона примовляє: «Я не беру воду, але мід і вино!..»*. Потім повертається до хати, всі сплять – ніхто нічого не чує. Вона навшпиньках, без найменшого шелесту підходить до своїх дітей і торкається їх голів мокрим хлібом, примовляючи: «*Абисьте були такі величні, як святий Василь величний*» [4, с. 84].

У текстах українських народних замовлянь використовують назви продуктів, вирощені господарями на городах (буряк, моркву), як-от: *Зриваю вершки з буряків. Забираю своє молоко в дуряків* [3, с. 258]; *І кажу тобі: стань кривава, а як не станеш, то буде тобі тее, як тому чоловікові, що в неділю до служби Божої в гаї дрова рубає; як тій жінці, що в неділю на городі до служби Божої моркву копає* [3, с. 95].

Вода в замовляннях свята, помічна: *Водичко свята, я тебе прошу – стань на помічі. Умиваються водичкою гори і долини, і вмиваю (Віру) хрещену від цієї скуси, умити її до життя до веселого і тихого снання* [3, с. 13]; *Я буду на поміч води набирати, / своє тіло обмивати / Від ворогів, від напасті, від хвороб* [3, с. 14]. Модальне значення спонукальності містить текст замовляння на кшталт: *Водице-кринице! / Ти умиваєш луги, береги, / Умий рожденного, хрещеного (Петра) / Від усякої погані, від усякої болі, / Від усякої нечисті, від усякого бруду* [3, с. 25].

Яйце слугує предметом, на який викачують страхи, напр.: *На яйце буду замовляти, / У звірів на очах страху не буду мати. / Господи небесний, Божая Мати будуть охороняти, / Ангели-хранителі будуть заступати* [3, с. 31].

Лексема *їжа* може нести негативні конотації, слугуючи засобом передавання хвороби, як-от у замовлянні: *Заспаний, насланий, / Летючий, палючий, / Огнений, пекельний, / Из вітру, из сонця, / Из дощу, из хмари, / Из води, из їжі* [3, с. 42].

У замовному тексті від зубного болю помічні продукти харчування (*хліб, сіль*) та напої (*вода*), напр.: *Вода помагає, а сіль засипає, а хліб діру залічує. / Вам не боліти, чистими бути. / Водою миються, хлібом чистяться. / Вода Олено, земля Тетяно! Вода очищає луги, береги, земля дає плоди, не роблячи нікому шкоди, і нам залічує зуби своїми соками, своїми плодами* [3, с. 120].

Першу купіль дитини робили з чистої *води*, частіше з *вивару вівса*, «щоб був багатий і плідний, як *овес*». Під час першої купелі говорили: – *Здоровий був, мій синочку (донечка), з далекої доріженьки! Намучився, поки до світу Божого ясного дістався. Рости здоровий та кріпкий, як дуб, гнучкий, як лоза, бистрий, як вода* [3, с. 186].

Висновки і перспективи. У текстах українських замовлянь продукти харчування та напої зазвичай є елементами обряду й стають символами. Їх використовували в магічному ритуалі як пасивно, так й активно, зокрема, вони беруть участь у ритуальних діях: дитину купали у виварі вівса; хворобу викачували на яйце; медом обмащувалися в замовляннях на привернення кохання; кусочком свяченого сала лікували лишай; тільну корову обсипали свяченим маком, щоб давала більше молока; молоко виливали на стару тополь, щоб покарати того, хто відібрав його в корови; сіль висипають на вогонь, щоб позбутися хвороби. У текстах українських замовлянь компонентом складених назв продуктів харчування є означення: *солодке молоко, густе молоко, густа сметана, добрий сир, білий сир, жовте масло, зелена сироватка, хліб вкусний, наїдки сахарні, напитки медові*. Лексеми на позначення продуктів харчування та напоїв функціують у замовляннях-спонуканнях, замовляннях-бажаннях, замовляннях-розповідях.

Перспективи дослідження полягають у вивченні лексики на позначення християнських елементів у замовляннях.

Список використаної літератури

1. Булашев Г. Український народ. У своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. Космогонічні українські народні вірування та погляд. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 416 с.
2. Вербенець О., Манько В. Обряди і страви Святого вечора. Вид. 2-ге, випр. і доп. Львів : Свічадо, 2008. 200 с.
3. Ви, зорі-зориці... Українська народна магична поезія: (Замовляння) / упоряд. М. Г. Василенка, Т. М. Шевчук ; передм. М. Г. Василенка. Київ : Молодь, 1991. 336 с.
4. Воропай О. Звичаї українського народу. Київ : Школа, 2009. 384 с.
5. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
6. Колесса Ф. Українська усна словесність. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 646 с.
7. Лозко Г. С. Українське народознавство. 4-те вид., доп. Харків : Див, 2010. 472 с.
8. Українські замовляння / упоряд. М. Н. Москаленко. Київ : Дніпро, 1993. 309 с.
9. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. Київ : Либідь, 1991. 637 с.
10. Філоненко С. О. Усна народна творчість : навч. посібн. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 416 с.

References

1. Bulashev, H. (2021). Ukrainskyi narod. U svoikh lehendakh, relihiinykh pohliadakh ta viruvanniakh. Kosmohonichni ukrainski narodni viruvannia ta pohliad [Ukrainian folk. In the legends, religious views and beliefs]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 416 (in Ukr.).
2. Verbenets, O. & Manko, V. (2008). Obriady i stravy Sviatoho vechora [Rites and meals of the holy evening]. Lviv: Svichado, 200 (in Ukr.).
3. Vasylenko, V. & Shevchuk, T. (Eds.) (1991). Vy, zori-zorytsi... Ukrainka narodna mahichna poezia: (Zamovliannia) [You stars... Ukrainian folk magic poetry: (Spells)]. Kyiv: Molod, 336 (in Ukr.).
4. Voropai, O. (2009). Zvychai ukrainskoho narodu [Customs of Ukrainian people]. Kyiv: Shkola, 384 (in Ukr.).
5. Zhaivoronok, V. (2006). Znaky ukrainskoi etnokultury: Slovyk-dovidnyk [Signs of Ukrainian ethnoculture: Dictionary-reference]. Kyiv: Dovira, 703 (in Ukr.).
6. Kolessa, F. (2021). Ukrainska usna slovesnist [Ukrainian oral literature]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 646 (in Ukr.).
7. Lozko, H. (2010). Ukrainske narodoznavstvo [Ukrainian ethnology]. Kharkiv: Dyv, 472 (in Ukr.).
8. Moskalenko, M. (1993). Ukrainski zamovliannia [Ukrainian Spells]. Kyiv: Dnipro, 309 (in Ukr.).

9. Ukrainski: narodni viruvannia, povir'ia, demonolohiia (1991). Kyiv: Lybid, 637 (in Ukr.).
10. Filonenko, S. (2008). Usna narodna tvorchoist: navch. posibn. [Oral folk art: a study guide]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 416 (in Ukr.).

FUNCTIONING OF FOOD AND BEVERAGE PRODUCT NOMINATIONS IN UKRAINIAN SPELLS

*Svitlana Shuliak, Doctor of philological sciences, Professor of the Department
of Applied Linguistics and Journalism, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
(Uman, Ukraine)*

e-mail: shulyak_svitlana@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3669-852X>

Abstract. Introduction. *Ukrainian spells as a unique phenomenon of national culture, having absorbed the wisdom of many generations, express the moral and ethical worldview of the people. They are closely related to folk medicine, meteorology, astronomy, economy, natural forces, elements, dishes, drinks, etc., reflect the sacred experience of Ukrainian people and require further study.*

Purpose. *To study the vocabulary for the designation of food and beverages in the texts of Ukrainian folk spells.*

Methods. *The research methodology is represented by a set of methods used in modern linguistics, such as descriptive, component, comparative and transformational methods.*

Results. *In the texts of Ukrainian spells, food and drinks are usually elements of the ceremony. They are present in the magical ritual both passively and actively, participating in ritual actions. In the texts of Ukrainian spells, food and beverages have the following meanings: sweet milk, thick milk, thick sour cream, good cheese, white cheese, yellow butter, green whey, delicious bread, holy water, holy lard, sugary snacks, honey drinks. The personified disease in the spells is offered with sugary snacks and honey drinks. The lexeme food can carry negative connotations, being a means of transmitting the disease; the egg serves as an object on which fears are pumped out; diseases are pronounced on salt.*

Originality. *We defined communicative-semantic types of spells, in which lexemes for marking food and drinks can function. They are spells-motivation, spells-desire, spells-narrative.*

Conclusion. *In the texts of Ukrainian folk spells, lexemes function for the following food and drinks: bread, bread-salt, kulish, sour cream, cheese, butter, poppy seeds, lard, honey, beets, carrots, water, milk, and whey. The symbolic meaning of food and beverage nominations is revealed within the context of a particular spell. One of the types of texts with a persuasive meaning, in which the studied lexemes operate, are exchange formulas. In the texts of spells, there are comparative constructions (for example, in whispering from every disease, the purity of milk is compared to the purity of gold). Water in the spells is holy and helpful. Poppy seed is an integral component of spells from the illness, the bottom, as well as the prayer from the snake. Bread in spells is the most important food and a symbol of prosperity.*

Key words: *Ukrainian spells, text, vocabulary, ritual, symbolism, ceremony, meaning, food, drinks.*

Надійшла до редакції 12.01.23

Прийнято до друку 24.03.23